

אמרי יחזקאל

עניני פסח

שנלקטו ונערכו מתלמידי הגאון האדיר
רבי רפאל אביגדור יחזקאל ברטלר זללה"ה

הבהרה

נתבקשנו ע"י משפחת הגאון זללה"ה להבהיר כדלהלן:
כידוע רבנו זללה"ה חלה בשנותיו האחרונות, וכפי שראינו יש
אנשים ששמעו ממנו דברים אשר לא הובנו כראוי והתפרסמו
בשמו שמועות אשר ידענו דעתו בהיפוך הגמור, גם סיפרו
סיפורים בשמו אשר אין בהם שחר, או בסילוף וחסור
פרטים. ובזאת הננו להודיע נאמנה כי כל דבר המתפרסם
משנות חולשתו אינו בר סמכא כלל, ולמפרסמים נאמר טלו
שכר על הפרישה ולא תכוו בגחלתן.

נ. ב. מובן שגם הדברים המתפרסמים ממנו באופן כללי לאו
מר בר רב אשי חתום עלי' ולא כל הרוצה ליטול את השם הן
בהבנת הדברים והן במסירתם בדקדוק, ודי בזה.

הערות או משלוח ד"ת מהגאון זללה"ה בכתובת ardt832@gmail.com

מי שיש תח"י הספדים כתובים ישלח לכתובת הנ"ל לצורך הדפסתם בקרוב

אמרי יחזקאל

עיילו רבנן לנקוטינהו לשמעתתיה

ד"ת שנלקטו ונערכו מתלמידי הגאון האדיר רבי רפאל אביגדור יחזקאל ברטלר זללה"ה

* חמץ שיש בו רעל שיש בו כדי להמית, אך יש בו טעם וראוי לאכילה, לכאורה אינו אסור משום חמץ, דאוכל שהורג לאו שמ"י אוכל. אמנם העירו דאם אינו אלא כזית חמץ מסתברא דאין בכוחו להמית חי גדולה, וא"כ שפיר חשיב אוכל דראוי למאכל חיות גדולות. אך יש לומר דאין מצוין אצלנו בעלי חיים גדולים ואינו עומד לאכילתם וממילא בטלה דעתו, והדר דינא דהוי אינו ראוי לאכילה. אך העירו שוב דעדיין ראוי לאכילה הוא ע"י שיפורר הכזית לפירורים ויתן להרבה בני אדם והם יאכלוהו בצירוף כזית של היתר כשהפירור חמץ משלימו לכזית, ונמצא החמץ ראוי לאכילה בכה"ג. אך יל"ע אם סגי בזה להחשב חמץ בגלל האפשרות לאכלו ע"י צירוף לאוכל אחר. (מבא שערים לתלמידו הגר"מ רייסנר שליט"א)

* שטר מכירת חמץ שלא כתב בו שמו עם שם אביו אלא כתב יוסף מעיר פלונית, ויש הרבה כאלו, מהני השטר, דלא איברו סהדי אלא לשיקרא והשטר הוא רק שטר רא"י, והאמת ידועה לו שהוא מכר את החמץ לגוי וחייב לתת לו את החמץ, ולא מצאנו הלכה שאם אין הגוי יכול להוציא את החמץ בדיינים אינו מכר. (מב"ש)

* דעת הגר"א דחמץ של ישראל הנמצא ברשות ישראל אחר עובר עליו בעל הרשות אף בלא אחריות, וא"כ חמץ של קטנים שנשאר בבגדיהם או בשאר כלי האב אף אם מפקיר הכלים כנהוג בשטר המכירה, מ"מ קנין שכירות מטלטלין לגוי אינו ברור כמבואר בפוסקים, ואם מצד שהאב אפטרופוס למכור ולבטל חמץ של הקטנים כשאר אפטרופוס מ"מ מבואר בפוסקים שהוא מדין חינוך, וא"כ בקטנים שתחת גיל חינוך [שיש לחוש שדעת אחרת הקנתה להם חמץ דהיינו כל חמץ שקיבלו לעצמם לאכול], לא שייך מדין אפטרופוס, ויש בזה עצות ואכמ"ל. (מרשימות תלמיד)

* אם נאמר דשכירות המקום שיש בו חמץ לגוי – אלימה, ומכירת החמץ כנהוג, חלשה [מצד הקנאת מטלטלין וכדו', וגמירות דעת, ועי' בה"ל סי' תמ"ח ס"ג], א"כ יש לדון שנצריך בדיקה באותו מקום, וי"ל דמ"מ כיון שאין דעתו על פירורי החמץ הנשארים מפוזרים שם, שהרי אין לו שימוש באותו מקום [שנחוש שמא יבוא לאכול] אי"צ בדיקה. אך זה אינו, דמן הדין כל זמן שלא בדק איכא חשש דגלוסקא יפה, כמבואר ו' ב', מפני שלולא האיסור היה דעתו עליה, וכל חמץ שדעתו עליו חייבוהו לבער, וכיון שתוך ל' יום היה בביתו חמץ כזה, הלא הוא מחוייב לבערו ולחפש אחריו, ואף אם הפקירו קודם ל' יום לפסח, אכתי חל ע"ז חיוב ביעור, דבאמת מן הסברא יש מקום לחייב לבער כל חמץ שדעתו עליו אף אם לא היה שלו מעולם וגם אינו בביתו, והטעם שבאמת אין חיוב כזה, אפשר שהוא מפני שאין לאיסור על מה לחול כיון שאין כאן לא לתא דבעלות ולא לתא דביתו, אבל בדאיכא בעלות ידיה על החמץ, וגם דעתו עליו הרי חייב לבער, וא"כ מחוייב בבדיקה שלא נשאר לו חמץ כזה. (כנ"ל)

* בעיקר דין הבדיקה יש מקום לומר שלא חייבו חכמים בבדיקה אלא מקום "שהדרך" [לפי הענין] שיונח שם חמץ, אבל במקום שעלול להגיע לשם חמץ שלא כדרך השימוש שם ליכא חיובא [וכמו שאמרו

ח' ב' דאוצרות צריכים בדיקה דווקא במסתפק מהם בתוך הסעודה], ומה שחייבו בדיקה בחורי הבית התחתונים במקום שמצויים תינוקות, היינו משום דלדידהו מקום זה הוא כמו חורים העליונים, וחשיב דרכו בכך, ובשאר זויות שבבית, אם לתינוק שוה השימוש שם לשאר מקומות הרי זה בכלל דרכו לכך, אבל במקומות נידחים אע"פ שאין לתינוק סיבה "שלא" לדחוף לשם חמץ, מ"מ י"ל דאם ידוע טבעו והנהגתו שאין דרכו לכך א"צ לחוש שמא בכל זאת דחף לשם חמץ. (כנ"ל)

* פעם אחת מצאו בחור המנעול "ביגלה", והידר מאז שמא גם מקום זה הוא אצל התינוקות בכלל מקום שדרכם להכניס בו חמץ, ומאז בדקו אצלו את כל חורי המנעולים, (לא ידוע אם מן הדין).

* בטור סי' תמ"ד הביא בשם הרא"ש דמהני ניעור המפה מן החמץ, וצ"ע שהרי נשאר פירורים דקים, ואם יניח מצה על המפה יוכל לבוא לאוכלן וא"כ נחשבים בעין [ולא דמי לכלים דסגי להצניעם שהרי אין שם אלא בליעה, ואין לומר דסגי שמצניע גם את המפה, שלא מצינו דמהני הצנעה לחשש חמץ בעין אלא חובת ביעור], ושמא פירורים דקים כ"כ אין שם חמץ עליהם אלא שם מפה עליהם, והרי הם כמו אבק ואין בהם חובת ביעור. (כנ"ל)

* בגדים שנתכבסו בודאי אי"צ בדיקה, וכמבואר בסי' תנ"ג ס"ו דמהני התרת תפירות השקים כדי להכניס בהם קמח לפסח,

ולכן אין טעם להצריך בדיקה אחרי הכיבוס, ובפרט בכיבוס דידן שיש בו חומרים הפוגמים את החמץ, אך במקום שיש בפינות הבגד בית קיבול, וכגון כיסים וציפות וכיו"ב, שעלול להמצא שם חמץ, וכשיכניס את ידיו לתוכן עשוי להדבק בידיו חמץ שפיר יש לחייבם בבדיקה (וכמו שקים המכובסים בלא היתר התפירות דחשיב שיש שם חמץ האסור באכילה וה"נ יתחייב בביעור) דלכאורה בכל מקום שיש חשש שיבא לאוכלו חייבו חכמים בבדיקה. (כנ"ל)

* סתם בגדים שלא כובסו צ"ע אם צריך לבדוק את שטח הבגד. (כנ"ל)

* מרן החזו"א ה"י מורה לבדוק את החמץ גם במקומות שניקו לפני כן, והיה מרן ז"ל מעיר על זה דלכאורה אטו יש כאן חמץ והלא כבר ניקו כאן. ויש להוסיף על זה דאמנם מצינו חובת בדיקה אחר כיבוד הבית כמבואר בסי' תל"ג סי"א, ש"מ דתקנת בדיקה היא גם על מקום המוחזק שהוא נקי, אלא דיש לומר דכיבוד הבית שהיה בזמנם לא היה מספיק לבירור מוחלט, ולכן אין לסמוך עליו להחזיק את המקום כבדוק, ולפי זה ע"ג המרצפות דידן הוא יותר טוב, [ומ"מ היה רצון החזו"א שישטפו את הרצפה ביי"ד]. (כנ"ל)

* מנהגו להפוך את הבגדים שיש בהם בית קיבול כגון כיסים וציפיות וכיו"ב שהקטנים מכניסין שם חמץ ולבודקן לאור החמה.

* כהיום שיש רבוי כלים ורהיטים ובגדים וקשה לבדוק הכל בליל י"ד כדין, היה בודק ימים רבים קודם לכן (בלא ברכה), והיה מוציא את מה שאפשר למרפסת לבודקו לאור החמה וכדין אכסדרה, והי' שב

לבדוק בלילה ע"י פנס (ומכבה את האור) את החורים וסדקים, ובכל יום סמוך לשקיעה"ח משכהה האור חדלו מלבדוק, (וכל דבר של זכוית בדקו משני הצדדים).

* משטחים רחבים שצריכים בדיקה הי' בודק ע"י נר, מפני שקשה למקד אור פנס לשטח רחב, וחורים וסדקים בדק לאור פנס, ובמקומות צרים שרצה לבדוק ואין העין מגעת (ואינם בדין אוצר ומפולת) הי' בודק ע"י מראה שתשקף את המקום. את המקומות המושכרים לנכרי לא הי' בודק וניקו היטיב שלא ישאר שם חמץ.

* שנים רבות היה עושה מדורה לבדו לשרוף את חמצו ולא עם שאר הציבור כדי לראות שנשרף הכל כהוגן, (כמדומה שבי"ד שחל בשבת שהשריפה רק ממנהגא לא הקפיד ע"ז).

* כיון שהמנהג לומר כל חמירא ליד האש, כדי שלא ישכח לאומרו, היה משאיר את בניו להשלים השריפה, והיה שב מביתו לקראת גומרם לומר כל חמירא ליד האש.

* הקפיד שכל בני הבית יגידו כל חמירא ואף הקטנים, משום שיש לחוש שיש להם חמץ שלהם שהוא אינו יכול לבטלו.

* היה מקבל שליחות מאשתו קודם השכרת ומכירת החמץ, גם הבחורים היו חותמין על מכירת חמץ למכור כל חמץ שיש להם בישיבה ובכל מקום שנמצא (אך כמדומה שלא הקפיד ע"ז כ"כ).

* היה משכיר לנכרי בשם ועד הבית וכל השכנים, את המקלט וארונות החשמל וחדרי הגז והאשפה, ואעפ"כ היו בודקין אותם, והיה בודק החצר מפני שמצוי שם חמץ בשקיות שאין העורבים אוכלים, וגם בודאי חמץ לא מהני עופות מצויים יעוי' סי' תל"ג ס"ו, ומה"ט היו בודקים בייג לאור החמה מעל גג הסוכה שנופל שם מהשכנים [ומכיון שחשש שיתחייב לבדקה באור לי"ד, היו בודקין ביום י"ג אחה"צ ע"י קטנים, וכן בי"ד בבוקר שהשכנים אוכלים בחצר], ולא הי' משכיר לנכרי בחצר מקומות הראויים לזריעה רק מקומות מרוצפים, והיה שולח להזכיר לכל השכנים שלא להשליך חמץ לפחי האשפה אחר הפינוי האחרון, ואחר הפינוי היו בודקין אותן.

* היו לו פירות ואנס בא כנגדו אינו יכול להפריש מהם תרומה, וכן חבית שנשברה והיין עומד להישפך אינו יכול להפריש תרומה, כיון שהממון רעוע בידו ואינו בשליטתו הרי הוא מתייאש ממנו. ולכאוי' הי' ממון שעומד להיאסר בהנאה, כגון יין של תרומה המעורב בו חולין שעומד להישפך על שרץ ולהיטמא, מסתברא דאינו יכול להפריש עליו תרומה משום שהוא מתייאש מזה. וקשה א"כ אמאי צריך ביטול בחמץ הרי סמוך לפסח שהחמץ יאסר בהנאה הוא מתייאש ממנו, ואף שבבת אחת כשנעשה איסורי הנאה א"א להפקירו להקצוה"ח דאיסורי הנאה אינו ברשותו להפקירם, אבל קודם הפסח שלא נאסר עדיין למה לא נעשה הפקר משום היאוש. ואפשר לומר לרבי יהודה דחמץ אחר הפסח מותר בהנאה אינו מתייאש, אך לפי"ז כל הסוגיא דביטול אזלא לר"י, וצ"ע. (מב"ש)

♦ יו"ל בנוסף על הדיני בדיקת חמץ עוד רשימה של הלכות והנהגותיו בבדיקת החמץ, ניתן לקבל בכתובת דלהלן ♦

נכתב ע"פ הבנת השומעים וע"פ הבנת המסדר על אחריותם בלבד

הערות או משלוח ד"ת מהגאון זללה"ה בכתובת ardt832@gmail.com

אמרי יחזקאל

גליון ג'

עיילו רבנן לנקוטינהו לשמעתתיה

ד"ת שגלוקטו ונערכו מתלמידי הגאון האדיר רבי רפאל אביגדור יחזקאל ברטלר זללה"ה

* בשו"ע סי' תנ"ט ס"ב כתב דאחר שנתעסקו עם הבצק ונתחמם בידים אם יניחם בלא עסק מיד יחמיץ (ומקורו מתשובת הרא"ש) ובביאור הגר"א הביא דמקור ד' הרא"ש מהא דאמרו בפסחים מ"ב א' עברה ולשה, וא"כ לכאוי הוי קנס לאסור מיד (ועיין חזו"א סי' קכ"א ס"ק ט"ז) וכדפירש רש"י שם, ואמנם זה אינו דקשה לחדש קנס דרבנן עפ"י דמיון דלשה בחמה, וגם אם אפשר לדמות לא מסתבר שהרא"ש לא היה מזכיר מזה כלום והיאך כתב הגר"א כן בדברי הרא"ש אלא צריך לומר דכונת הגר"א הוא דמדקנסו חכמים בדיעבד חזינן דהנך זהירויות הם קרובים לחימוץ ולכן שפיר הזהיר הרא"ש שיכול להחמיץ מיד דחמום בידים לא גרע מחמה. (מרשימות תלמיד)

* ראובן ושמעון אחד קיים מצות אכילת מצה ואחד לא קיים, ושכחו מי קיים ופטור ומי חייב עדיין, והוי ספק דאורייתא ושניהם חייבים לאכול כזית מצה, אלא דלענין ברכה ספקו לקולא ולא יברכו. ויש לדון אם יכול אחד לברך ולהוציא את חברו בברכה ממה נפשך או שהוא חייב בברכה ומברך לעצמו, או שחברו חייב ומברך מדין ערבות להוציא את חברו, ואף שמספק כל אחד מהם פטור מברכה, אבל כה"ג שאחד מכוון להוציא את חברו אם הוא עצמו פטור, תעלה הברכה למחויב. אך יל"ע אם יש דין ערבות בכה"ג ששניהם פטורים מברכה מעיקר הדין מכח הספק, ואין אחד שחייב וא"כ ליכא ערב, וכמו דאמרינן בחו"מ לגבי שעבודים דאם ליכא לוה החייב ליכא ערב. (מבא שערים לתלמידו הגר"מ רייסנר שליט"א)

* לעס מרור קודם הלילה ובלע את המרור בלילה, לא יצא ידי חובת מרור, כיון דהלעיסה ה"י קודם זמן חיובו והבליעה לא סגי שה"י בזמנו שהרי בלע מרור לא יצא. ויל"ע בשיעור כדי אכילת פרס שצריך לאכול הכזית, האם מתחיל משעת הלעיסה או משעת הבליעה. (מב"ש)

* למרור לא ה"י אוכל כי אם חריין והיו מפוררים במגרדת עם כניסת היו"ט בשינוי והפירורים הקפיד שלא יהיו לא דקים מדי כדי שלא יאבד שמו ולא גסים מדי משום סכנה ולא מצאו עדיין בשום מכונה את הגודל הרצוי שאינו מצוי כי אם במגרדות (פומפיה) הידניות הרגילות ואמר דאע"פ דכל שפג קצת החריפות ועדיין נשאר חריפות יוצאים בו לכתחילה מ"מ חשש שמא הפירורים החיצונים פג חריפותם לגמרי וחסר בכזית מרור, וגם הוי כאוכל מרור עם ירק אחר.

* לענין כזית מרור החשיב גם את האווירים שבין הפירורים ואף שאיתא בשו"ע ימעך חללם אמר דבחורים דקים כאלו הוי כפת סופגנים. וה"י לו כוס למדוד השיעור ונזהר שלא לדחוס כדי שלא להפסיד את האווירים וכל המסובים יוצאים מברכתו שמא הוא או אחר לא יצליחו לאכול כשיעור וכהלכה [שלא לבלוע בלא לעיסה, ובכדי אכילת פרס].

* אכל או שתה הכוסות בלא הסיבה, דדינא הוא דצריך לחזור ולאכול בהסיבה, ונזדמן אצל רבו דבפני רבו אינו צריך הסיבה, יל"ע אם צריך לחזור ולאכול בפני רבו בלא הסיבה אע"פ שלא יתקן באכילה זו מה שלא היסב דהשתא הרי הוא פטור מהסיבה. ולכאורה הדבר תלוי בנידון דשכח יעלה ויבוא במנחה דר"ח אם חוזר ומשלים בלילה שכבר אינו ר"ח ולא יזכיר בהשלמה יעלה ויבוא. (מב"ש)

- * בן חוץ לארץ שיש לו בן שהוא בן ארץ ישראל ביו"ט שני של גלויות, יל"ע אם האב מחויב לומר לבן סיפור יציאת מצרים לקיים מצות והגדת לבנך. (מב"ש)
- * מי שיש לו רק ב' זיתי מצה שמורה, כתב המשנ"ב שהוא מפסיד את הכורך. ויש לעיין למה לא יאכל כזית אחד לכורך וכזית השני לאפיקומן (וכדעת הרשב"ם פסחים קי"ט דיוצאים מצות מצה באפיקומן) ויוצא באפיקומן גם כזית מצה וגם פסח, וע"כ דאם אפיקומן הוא זכר לפסח ולא למצה הנאכלת עם הפסח, א"א לצאת בכזית מצה גם זכר לפסח. – וכשאינן לו אלא ב' זיתים כנ"ל, נראה דאינו יכול לברך על אכילת מצה על הכורך, דאין לזה צורת המצווה כיון דהמרור מבטל טעם מצה, ועל הכזית השני נמי אינו יכול לברך כיון שמילא כריסו בכורך, ולכן כדי לא להפסיד הברכה יפסיד את הכורך. (מב"ש ויעו"ש עוד)
- * כפולות הנעשים ברידוד (וולגע כפולות), מנהגו להסירם קודם הפסח עם כדי נטילה. ואם נמצא במצות בפסח היו עוטפים בשקית ומשליכין במקום המושכר לגוי.
- * אם היו מוכרחים בפסח להוציא דבר מן המקום המושכר לגוי, היה מורה שהבעה"ב יצאו מהבית ואדם אחר שאינו בעה"ב יוציא, והיה מספר שאצל החזו"א אירע ששכחו הקיטל של הסטיפלער במקום המושכר לגוי, והתיר להוציא, ושוב נתברר ששכחו דבר נוסף ולא הרשה שא"כ בטלה המחיצה.
- * סיפר שבבחרותו היו במצותיו ב' סוגי כפולות, האחד שע"י הרעדלער נכפל הבצק של מקום החור לאחוריו לצד התחתון של המצה, והשני שע"י הרעדלער נזרקו חתיכות קטנות של בצק (אולי כגודל אורז) ונדבקו למצה, ושאל להגרי"ז מבריסק זללה"ה והשיבו על הראשון שאינו כלום, ועל השני שהנך רוצה תוריד בלי כדי נטילה, ושאל להגרי"ז אם משום שבתוך הכדי נטילה כבר בטלה הכפולה הקטנה בס' והשיב "גם משום זה", ע"כ, (והוריד אותם ע"י מסמר שלא תשבר כל המצה), ועל הביטול הנ"ל הי' דן אם הכדי נטילה באמת מתפשט בשוה, ואכמ"ל, (ואמר שאח"כ אמרו לו שבבריסק מקילים בכפולות).
- * בביתו היו אופים בימות השנה מציות (קרקר), ושנה אחת נשאר מהם ביום י"ד ולא רצה שיאכלום בערב פסח כמו מצה, שמא מעיקר הדין הם בדין מצה (שמא לא הספיקו להחמיץ, ויעו"ש שעה"צ תמ"ד א' לענין מצה עשירה) [מצה לא היה אוכל מראש חודש ומהכפולות היו עושים תבשיל לאוכלו בימים שקודם הפסח].
- * באבילותו לא לבש הקיטל ושינה והפחית בחשיבות הסיבתו.
- * היה טורח בהכנת ההסיבה זמן רב בערב פסח שיהיה באמת דרך חירות כראוי, וכן היו מכינים לכל המסובים שיהי' ההסיבה עשויות בדקדוק ובחכמה.
- * היה מיסב כשבית שחיו על ההסיבה שאז גופו היה מוטה ולא ראשו.
- * בתענית בכורים היה נזהר לאכול דוקא בסעודת ברית וכיו"ב שזמן הסעודה היום, ולא בסעודת סיום הנדחית ליום י"ד וכדברי הגרע"א, ואמנם אמר שבסעודת סיום של יא"צ שמסיים דרך לימודו ב"י ניסן לעלוי הנשמה הרי"ז סעודת מצוה בשעתה, ובאבילותו שנוהגים שאין אוכלים בסעודת מצווה, וסידר ת"ח אחד שיזמינוהו לאמירת ברכות בברית ושתה יין ונפטר מן התענית.

אמרי יחזקאל

עיילו רבנן לנקוטינהו לשמעתיה

ד"ת שגלקטו ונערכו מתלמידי הגאון האדיר רבי רפאל אביגדור יחזקאל ברטלר זללה"ה

כפי שסיפרו אחר מיטתו בהספדים, היו לרבנו הרבה דקדוקים חשבונות ופתרונות בבדיקת חמץ, והי' משקיע בזה זמן רב בימים שלפני פסח, והי' בודק הכל בחכמה ובמהירות, וננסה לתאר ולהאריך קצת בדבר, אך אין ביכולתינו להקיף את כל הנהגותיו, ובודאי לא בשעה אחת, כי הזמן קצר מלהכילם, וא"א לפורטם כי רבים הם, והיו בניו עוזרים על ידו בבדיקה, ובתוך כך (בבדיקות שקודם י"ד) הי' מסביר להם באריכות כל דיני הבדיקה, ומאריך בחידושים מאירים ומשמחים על כל חפץ וחפץ בדיני בדיקתו ואופני בדיקתו, תורת אמת היתה בפיהו לעמוד על עומק דברי חז"ל וגדריהם מתוך ראיות ברורות המפליאות כל לב מבין, וכפי שהוסיף תלמידו הגאון רבי מתתיהו רייסנר שליט"א שהי' מזמינו ללמוד בחברותא, בתוך כל הטירחה והבלגן של הניקיון והבדיקות, והי' מחדש חידושים בעומק הסוגיות יותר משאר זמנים, אשרי עין ראתה כל זאת, להבין, ולהשכיל, ללמוד, וללמד, לשמור, ולעשות, ולקיים, את כל דברי תורתך באהבה.

* בענין בדיקת פירורין עי' חזו"א או"ח סי' קט"ז בסופו דכ' דלענין חיוב מחיצה אין חילוק בין פירורין לגלוסקא יפה וחייבים לבדוק מפירורין, ופירש רבנו דברי החזו"א, דתקנת חז"ל היתה שלא לסמוך על דין ביטול, ואפי' בדברים שבטלי ממילא, ואפי' בדברים שאין דרך לאוכלם כל השנה, מ"מ אין צורת התקנה לבדוק רק את מה שיש חשש שלא יבטל בלב שלם, או שיבוא לאוכלם, אלא צורת התקנה שלא לסמוך על דין ביטול.

והקשו לו דהא איתמר בגמ' פסחים ו' ב' אמר רב הבודק צריך שיבטל, אמאי אי נימא משום פירורין, פירורין ממילא בטלי וכו', אלא שמא ימצא גלוסקא יפופיה וכו', וש"מ דאין צריך לבדוק פירורים, דהרי לולי שפירורין ממילא בטלי היינו אומרים דהטעם שצריך לבטל הוא משום פירורין, ולא משום חשש שמא ימצא גלוסקא לאחר בדיקה, והרי אם שייך למצוא אחר הבדיקה מהי"ת שימצא פירורין יותר מגלוסקא, וש"מ שאין צריך לבדוק מפירורין.

והשיב דאדרבה, דלולי דינא דרב דצריך שיבטל, למה באמת שלא יבדקו מפירורין, והרי רש"י ותוס' הקשו למה צריך לבדוק וא"א לסמוך על הביטול, אך לולי הביטול חובת הבדיקה היא מהתורה.

וע"כ דחייבים לבדוק מפירורים שיש בהם איסור בל יראה, אלא דיותר מצוי ומוכרח שלא ימלט שנשאר קצת פירורין על אף שבדק, ולכן העדיפו לומר משום פירורים, וכן לא נקטו לשון דשמא ימצא פירורים, כיון דהוי שכיח שיש פירורין אף אחרי הבדיקה, ועי' בחידושי רבינו דוד כדבריו, (ושמענין מזה לכל הפחות, דאין חיוב לבדוק בקושי כזה שלא יהא שכיח שימצא פירורין אחר בדיקתו. ופעם נשאל למה לא חייבו לבדוק בזיזים הסמוכים לקרקע הא בודאי א"א שלא יפלו לשם פירורין וכן במרתף למה צריך

לומר דפתו בידו ולא אמרו משום פירורין שבזקנו ובבגדיו, ורצה השואל לומר דשמא משום דפירורין לבדם לא חשיבי כמקום שמכניסים בו חמץ, והשיב לו אך מה סברא יש בזה, וצ"ע).

* בכל כלי הסעודה הבאים במגע עם חמץ, הורה לנקות אף פירורין מאוסין, ואע"פ שמותר להשהות בביתו בפסח, מ"מ ס"ל דאסור לאוכלן, או את בליעתן, לאחר הפסח, משום חמץ שעבר עליו הפסח.

וכן הוא בחזו"א הנ"ל דנראה דפירורין אסורין לאחר הפסח, ככל חמץ שביטלו שאסור אחר הפסח, ואף שאין חשש שמא לא יבטלו בלב שלם, מ"מ נראה דלא חילקו חכמים בדבר, והסביר רבינו ז"ל דהא כתב הרשב"א בשו"ת ח"א סי' ע' דהמפרש בים והעושה ביתו אוצר, אסור לאוכלו אחר הפסח, דאם תאמר שמותר נמצא דלא יבטל בלב שלם, והסביר דאין הכוונה דזה טעם האיסור, דאין רבנן אוסרין דבר כדי לגרום שיהא מותר, ומנ"ל לרשב"א לחדש דבר זה מדעתו, (א"ה ועי' דא"כ יאסרו כל מעשה בשבת בשוגג לו ולאחרים לעולם כדי שיחשב מקלקל) אלא דכוונת הרשב"א דהתקנה היתה לאסור על כל מי שהשאיר חמץ ביודעין, ולמעט שלא ביודעין (בשוגג), וקאמר הרשב"א שתדע שמסתברא שכך תיקנו, שהרי עדיף לתקן כך, ולכלול אף את אלו שהתירו להם להשאיר, ולפי"ז אף פירורין מאוסין שליכא חשש כלל שלא יבטל בלב שלם, מ"מ כיון דהוא נמצא במקום שמכניסין בו חמץ חשיב כמקום ידוע, וכשאר מזיד שלא בדק, ולא הסכים לסמוך בזה על המכירת חמץ, (ועוד דלכא"ו באם לא נתכווין לזכות בהם אינו יכול למוכרם, ולכא"ו אינם ברי מכירה והקנאה כדברים אבודים, ונתקשה בזה על רבו החזו"א כל השנים, ופעם סיפרו לו דאחד מתלמידי החזו"א סיפר ששאל את מרן ז"ל, ואינו זוכר מה שהשיב, ונצטער הרבה, ותמה האידך שייך לשכוח דבר כזה).

* ופעם ארע אצל אחד מבניו מצאו לאחר הפסח פירורין מאחורי התנור, במקום שאפשר שיבליע לתנור, והיו הפירורין במקום שא"א לנקותם, והלך לביתו להתבונן בפתרון הדבר, והורה איך לעשות שיתאפשר הניקיון. וכן בביתו בכל שנה מנקים היטיב את כל כלי האכילה והידיות שלא ישאר שם חמץ.

* בשנה ראשונה שלו בדק הכל בליל בדיקת חמץ, ונתפזר כל הבית (והיי' דוחק גדול שעשה ליל הסדר בביתו והזמין את אמו ע"ה), ולכן הכריע לעצמו, והנהיג לבדוק כמעט הכל לפני הזמן, ולהשאיר מעט לליל בדיקת חמץ (את כל המקומות הפנויים שאין מתפזרים, ואת החדר מדרגות, והחצר וכדלהלן) ואע"פ שזה בדיעבד, אמר שסגי לו בזה, ובלא"ה לא הי' דבר שלא ניקו ביסודיות גמורה וכדלהלן, ויש לציין שחלק מההנהגות שנהגו בביתו בעניין הנקיון, הובאו ע"י הרבנית תליט"א, ולא רצה להפחית לה כלום מהנהגותיה, (ואפשר דחשש לדינא דגמ' דדברים המותרים, או משום מאי דאיתא ברוקח ובשו"ע דישאל קדושים הם) ופעמים שהורה לנקות דבר ואף שציין שאין חיוב לנקותו שכבר מאוס, מ"מ אמר דאינו נעים להשאיר בבית דבר שאינו נקי מחמץ, אך כל דבר שחייב בבדיקה הורה לנקותו היטב, כי אי אפשר לבדוק היטב בלא הניקיון (וכדאיתא בראשונים ובשו"ע חובת הכיבוד ב"ג).

* דרכו לבדוק את כל הרהיטים בב' זמנים, את החלק של המשטחים הי' בודק במרפסת לאור היום, וכדין אכסדרה לאורה נבדקת, ואת החריצים והסדקים שלהם הי' בודק בלילה לאור הפנס, וגם היעיימו נר דלוק, [יש לציין כי הפנס היה מנורת להט ואולי אין ללמוד לסוג אחר] והי' מכבה את אור החשמל, והסביר שאע"פ שמבואר שלכתחילה צריך להעדיף לבדוק בלילה לאור הנר, אבל מה אעשה שאני רואה

יותר טוב באור היום, והרי עיקר הטעם שעדיף לאור הנר הוא משום החורים והסדקים, ואת זה אני בודק בלילה לאור הנר.

* משטחים שא"א להביאם לחלון, ה"י מעדיף לבדוקם לאור הנר ולא לאור הפנס, מכיוון שבמשטח גדול, רואים יותר טוב לאור הנר מאור הפנס, מכיון שאור הפנס ממוקד יותר ולא מתפזר על כל המשטח כאור הנר, [ושמא היה לו עוד טעמים בדבר]. את הריצפה ה"י בודק רק מחתיכות שאין רגילות לדרוך עליהם ואינם נמאסים, ולא מפירורים הנמאסים בדריסה והיה בודקם לאור הנר, ולא ה"י מנהיג לעבור עם סכין בכל החריצים, ורק בחריץ שבין הקיר לריצפה ה"י נהוג אצלו לנקות, או להוציא הכל עם זרם מים (ויש להקפיד נמי שיכנס להם חומרי הניקיון להמאיס הנשאר) אך לא ה"י בודק את החריץ הנ"ל, והסביר מכיוון דכל החמץ שיש שם הוא או מפירורין שנמאסו בדריסה, או מפירורין שבאו עם מי השטיפה ונמאסו, וכן הסביר שמטעם זה אינו בודק מפירורין מתחת למיטות ואף שאין דורכים שם.

* את הריצפה בסלון ביתו שהיא כנגד התריסים שבמרפסת ה"י בודק לאור היום, אף בריחוק מקום, עד מקום שהשמש מאירה על הריצפה, והיה מלמד שאסור לבדוק לאור היום כשפני השטח הנבדק אינו כנגד החלון, ואפי' במשטחים של זכוכית הדריך שהזכוכית לא יסתיר בין אור היום לכלי, באופן שכל החייב בבדיקה יכנס אליו אור ישיר, וללא אמצעי, ולכן צריך לעמוד בין החפץ לחלון ובצידו, וכן אין להניחו למטה מהחלון במקום שאין האור נכנס באלכסון ישיר, וכן אין לבדוק כלי הפוך מלמטה כשהכלי עצמו מסתיר, אלא א"כ מכוון אותו באלכסון כנגד החלון באור ישיר, ואפי' באם ה"י בליטה כל שהוא ה"י מסובב הכלי, אך אין צריך דווקא אלומת שמש, אלא כל אור היום טוב לדבר, אלא שכל שנכנס אור השמש אפשר לבדוק באותו מקום, ואף בכלי סגור ומסתיר, וכדלהלן.

* בענין הנעלים ה"י אומר דמה שלובשים אין חיוב לבדוק, אבל אלו שמונחים במגירה ואפשר שנכנס להם חמץ דרך המגירה חייבים לבדוק, וה"י רגיל לבדוקם לאור השמש, והיו פתוחים את השרוכים ומרחיבים את הפתח, וה"י מכווין את הנעל עד שיכנס אלומת שמש עד סוף הנעל, ופעמים נדירות שלא ה"י באפשרות להכניס את אלומת השמש עד סוף הנעל, ה"י בודקם עם פנס בלילה, ואמר שאת הצד התחתון של הנעל אין צריך לבדוק מפני שהוא מאוס, ואעפ"כ הסתכל גם שם, ובאם מצא חמץ דבוק הורה לנקותו מעט, והיה בודק כל זאת במהירות גדולה.

* בכל מקום שא"א לבדוק מחמת שאין העין יכולה לחדור להסתכל שם ה"י בודק עם מראה ומלמד לכווין את אלומת האור לכיוון החריץ וה"י מעדיף באם אפשר להכניס האור מהצד השני שמאפשר יותר לבדוק בטוב וכן בכל דבר ודבר לימד והדריך האידך מכניסים את האור ובאיזה זווית בודקים שיוכלו להסתכל עד סוף החריץ ובאם מצא שהחריץ אינו נקי לגמרי ה"י לו סיכה גדולה שעל ידה ה"י מוציא.

* לא היו מניחים חפצים שאינם בדוקים, על גבי מקומות וחפצים הבדוקים, וה"י הכל במשטר יפה ובחכמה, וכשהיו מניחים חפצים ע"ג מגבות לייבשם בחדר שאינו בדוק, היו מקפידים שלא להופכם, כדי שהצד שנגע בריצפה שאינה בדוקה לא יתהפך למעלה, ולכן הדריך תמיד לקפלם כשהצד העליון בפנים, וכן הקפיד שלא ישנו ע"ג מיטה בדוקה בבגדים שיש בהם כיסים שאינם בדוקים, אך ה"י יושב על כסא בדוק שאין דרך שיפול מהכיס בדרך ישיבה.

* היו מרססים אצלו בספריי המרעיל את המזיקים, את כל החריצים שבארנות, והמגירות, וכן את החורים בשמיכות, ואת חורי כנפי החלונות והמסילות, ובכל מקום שקשה לבדוק כראוי, ובארנות שמניחים בהם דברי מאכל היו מורחים אקנומיקה, והיו לו ברזלים מתחת למיטתו עשויים מקפיצים שקשה ואולי א"א לבדוקם, והיו מורחים עליהם נפט והיו בודקים לאור החלון כדין בדיקה באם הגיע הנפט לכל המקומות.

* את כל הבגדים שאינם מכובסים שאין לובשים אותם, אלא מונחים בארון הי' רגיל לבדוק אף את המשטח לאור החלון, וכנראה מחשש שהניחו עליהם חמץ ונדבק בהם, וצ"ע.

* בארנות לא הי' בודק כי אם את המשטח והחריצים שבתחתית הארון, אבל בחפצים שהדרך להניח עליהם דברים ואפילו לפעמים הי' בודק מכל הצדדים, ולכן הי' בודק את החלונות והתריסים שרגילים לשוטפם במשך השנה כמה פעמים ולהניחם להתייבש ותוך כך רגילות להניח עליהם חפצים לפעמים וכן את התמונות והשעוני קיר וכנ"ל וכן את המזרונים בודקים מכל הצדדים מפני שרגילות להרימם וכן את הכסאות מפני שרגילות להופכן על השולחן וחשיבי כמקום שמכניסים בו חמץ (וכדמוכח ממרתף שאף שכחת השמש לפעמים, חשיב כמקום שמכניסים).

* היו בודקים את כל הכיסים (שלא השאירום במקום המושכר לגוי) בחלון או במרפסת, ואף את המכובסים, ואף שהקפידו להופכם קודם הכביסה מ"מ חשש שלא נתכבס כל הכיס, (והביא רא"י משקים מכובסים שבאם לא התירו את התפירות אסור להניח בהם אוכלים והוכיח מכאן דאף אחר הכיבוס שייך שישאר חמץ וא"כ אפשר דעדיין חשיב כמקום שמכניסים - מכתבי תלמידים) אך את המכובסים הי' מקל לבדוקם אף ע"י נשים.

* היו מכבסים את כל המצעות והופכים ובודקים לאור החלון מפני שמצוי שהילדים מחביאים שם דברי מתיקה שלהם (וכדמצאנו בבית הכנסת דנבדק מחמת התינוקות), וכמדוי' שאירע שמצאו כן שנה אחת.

* את הביצים המיועדים לפסח היו שוטפים במים ובודקים לאור החלון, ומאז שהנהיגו לחתום את הביצים בדיו כשרה לפסח לא רצה להקל בזה והיו מוחקים את הדיו במעט אקנומיקה מדוללת, ובאלו שלא הוסרה כל החותמת לא היו משתמשים לבישול בקדירה אלא לשאר דברים.

לא הי' בודק את המקומות המושכרים לגוי, שעשו סביבם מחיצה, אך היו מנקים אותם היטב, (יעוי' מ"ב סי' תל"ג סקכ"ג), והיה סוגר את הארנות במפתחות, ומדביק נייר דבק על חור המנעול, וכשחל ע"פ בשבת הי' מכין מערב שבת נירות מקופלים לתוחבם בחור המנעול (ואחד התלמידים העיר דלקושטא ס"ל דברך ע"ג קשה ליכא תופר, ומסתמא לא רצה לקפל הניירות בשבת מחשש מכה בפטיש, וכן היה דרכו לגולל נייר לנקות את האזנים, והי' מוכן לו ניירות מערב שבת לצורך שבת, אך קיפול פשוט של מפיות היו מקפלים בשבת, ועי' במ"ב שלא להקשות הפתילה), ואת המגירות והארנות שאין להם מנעולים הי' סוגר באופנים אחרים, כגון בחבלים או במסמרים וווים [שהיו קבועים לו באחורי המגירות שכשמכופפים אותם א"א למשוך אותם].

* לא היה משכיר כי אם ארונות הקבועים בקיר (ארון-קיר), וי"א שאמר שאם מחברים ארון לקיר בברגים אינו מתבטל לבית, ודימהו ללא פרץ את פצימיו), אך לבני ביתו הורה להקל שאפשר להשכיר את מקום הארון והארון [ואפשר שראוי לציין את מקום הארון שהרי אפשר ליטלו משם].

ובתחילה לא רצה שישכירו (בארונות שאינם מחוברים כנ"ל) את התאים העליונים בלא התחתונים, מכיון דאינם מחוברים לבית אינם כקרקע של בית אלא חשיבי כאוויר בית, וא"א להשכיר אוויר בית, כמבואר בשו"ע חו"מ סי' רי"ב ס"ב, ואף שמבואר בשו"ע שם שאפשר להקנות (וכן להשכיר) את "הקרקע" לשימוש הבית ("קרקע לאוירו" ומקורו מהרשב"א גיטין מ"ד ב' כתובות נ"ט ב'), אמר שאינו יודע האידך לנסח את הלשון, ולא ביאר מאי נסתפק לו בנוסח, (ומסתמא מחמת הקושי בהבנת הדבר, שהרי אין האוויר תוצאה מהקרקע כמו דקל לפירות, וכמו שתמה ברשב"א שם).

שוב חזר והורה שאפשר להשכיר הכל לגוי, ולציין שמשכיר לעצמו את הארונות התחתונים, ואף שכמו שא"א להשכיר את אוויר הבית, א"א נמי לשיירו, ורק קרקע לאוירו אפשר לשייר, מ"מ כל המשייר אוויר אזי הוא פטור מלציין שמשכיר הקרקע לאוירו, וכמו שנתבאר שם ס"ג מטעם דכל המשייר בעין יפה משייר, ואמרין דשייר קרקע לאוירו, ולכן פטור מלציין ולהזכיר בתוך הנוסח את עניין הקרקע לאוירו.

לאחר כמה שנים מצא בתשובות הרשב"א ח"ב סי' שפ"ד, הובאה בב"י חו"מ סי' רי"ד (וכן ביאר בפשיטות בחידושי הר"ן ב"ב קמ"ח) דנסתפק דאולי א"א להשכיר ולמכור קרקע לאוירו, ומאי דאיתא בירושלמי שאפשר לשייר אוויר בית, אינו משום דאמרין דשייר קרקע לאוירו, אלא משום דאף דא"א למכור (ולהשכיר) אוויר בית אפשר לשייר אוויר בית, ואינו דומה מכירה לשיור (דאוויר בית שייך בהגדרת בעלות ואע"פ שאינו בר הקנאה כדוגמת דבר שאינו ברשותו), ועיי' בסמ"ע סי' רי"ד סקכ"ו דביאר לפי זה את הרמ"א שם ס"ה (שמקורו מהרשב"א בתשו' הנ"ל) דלכן המשייר אוויר אינו יכול להקנותו לאחר, דדוקא המשייר יכול לשייר אוויר בית משא"כ המוכר (והדברים מבוארים להדיא ברשב"א).

[ותוך לימוד הדברים מצא הגהת רעק"א סי' רי"ב ס"ב דתמה על הסתירה ברמ"א, שבסי' רי"ב ס"ב נתבאר (וכן מוכח ברמ"א בס"ג) דטעם דמשייר מהני הוא משום דכל המשייר בעין יפה משייר, ואמרין דשייר קרקע לאוירו, ובסי' רי"ד ס"ה ברמ"א נתבאר דאינו יכול למוכרו לאחר, ומשום דמשייר יכול לשייר אף בלא הקרקע, (אך למוכרו לאחר אינו יכול, וכמו שפ"י בסמ"ע הנ"ל), וביאר רבינו ז"ל דכוונת הרעק"א להעיר דהוא סתירה בין הרשב"א בחידושים לרשב"א בתשו' הנ"ל שחזר בו, ובסי' רי"ב פסקו את הרשב"א בחידושים, ובסי' רי"ד פסקו את הרשב"א בתשו'].

ולפי"ז לשייר אפשר ממ"נ אך להשכיר קרקע לאוירו להרשב"א בחידושים ולשו"ע בסי' רי"ב אפשר, אבל לצד השני ברשב"א בתשובה [ולהר"ן בב"ב] ולשו"ע בסי' רי"ד אי אפשר, ויהי לפלא דרגלי חסידיו ישמור, שנמנע מלהורות להשכיר קרקע לאוירו, ורק להורות לשייר האוויר, דזה אפשר לכו"ע.

ובזה הלשון אפשר להשכיר, (הריני משכיר) את מקום הארון והארון [ויכתוב את מקומו] פרט לתא העליון, וכן כשרוצים להשכיר רק את התאים העליונים גם כן כותבים כנוסח הנ"ל (ואע"פ שיש הפסק אוויר המושכר לגוי מ"מ האוויר שמעליו הוא עדיין חלק מהבית שהרי עד לתקרה הוא בכלל הבית),

ועוד הי' ממליץ להשכיר בין הארון לקירות הסמוכים לו [באם יש מקום לחושבם כמקום שמכניסים בו חמץ].

* בייג ביום הי' שולח לבקש מכל השכנים : א. שלאחר שיפנו את הפחי זבל שלא יזרקו שם יותר חמץ. ב. לקבל שליחות להשכיר בשמם את כל המקומות המשותפים, שהוא רגיל להשכיר כל שנה, והי' כותב בשטר בשם ועד הבית והשכנים להשכיר וכו' והי' מפרט את המקומות המשותפים.

* בייג ביום הי' שולח את ילדיו הקטנים לבדוק את כל החצר לאור היום, ואף שחצר פטורה מבדיקה מ"מ יש מקומות רבים מכוסים שאין העורבים יכולים ליכנס שם ועוד דכיום מצוי מאד ממתקים באריזותיהם או פירורים הנשארים באריזה וא"א לבע"ח לאוכלם, (וגם מבואר בסי' תל"ג ס"ו דבודאי חמץ חייבים בבדיקה ולא סמכין על עורבים ויעו"ש במ"ב, והמציאות שמוצאים שם הרבה), ומה"ט הורה לבדוק בייג מעל הגג של הסוכה שמצוי שנופל מילדי השכנים שאוכלים בחלונות.

* בליל בדיקת חמץ היו בודקים את כל החדר מדרגות, (והיו מכבים את החשמל), ואת הארונות חשמל, המים, והגז, שיש להם שייכות לדירתו, או לתאורה שבחדר המדרגות, ואף שהי' רגיל להשכיר את המקלט מ"מ הי' נכנס לבדוקו מחתיכות גדולות הראוים למאכל, ובאם היו חפצים של אחד השכנים במקלט אמר שאין צריך לבדוקם מכיון דהמקום שאול לו, ובי"ד שחרית הי' שולח שוב את הילדים לבדוק את כל החצר, (מפני ילדי השכנים שהיו אוכלים שם, ועוד דזהו המציאות שמוצאים עוד ועוד).

הבהרה

נתבקשנו ע"י משפחת הגאון זללה"ה להבהיר כדלהלן: כידוע רבנו זללה"ה חלה בשנותיו האחרונות, וכפי שראינו יש אנשים ששמעו ממנו דברים אשר לא הובנו כראוי והתפרסמו בשמו שמועות אשר ידענו דעתו בהיפוך הגמור, גם סיפרו סיפורים בשמו אשר אין בהם שחר, או בסילוף וחסור פרטים. ובזאת הננו להודיע נאמנה כי כל דבר המתפרסם משנות חולשתו אינו בר סמכא כלל, ולמפרסמים נאמר טלו שכר על הפרישה ולא תכוו בגחלתן.

נ. ב. מובן שגם הדברים המתפרסמים ממנו באופן כללי לאו מר בר רב אשי חתום עלי' ולא כל הרוצה ליטול את השם הן בהבנת הדברים והן במסירתם בדקדוק, ודי בזה.

בענין בל ימצא בחמץ של קטן שנשאר בבית האב

(נדפס בקובץ מורי')

דברי תורה אלו נערכו כפי הבנת העורך מתוך כתבי שואל אחד שרשם מפיו, וזאת למודעי שא"א לנו לידע מה היתה מסקנתו ואם לא הראה בזה עוד פנים אחרים, וגם חלק מן הדברים הנאמרים כאן בקוצר הוה מרגלא בפומיה באריכות, וזה מה שהשגנו לע"ע.

א) מנהגנו שמלבד מה שמבטלין את החמץ גם מוכרין כל חמץ שיש לו ומשכירין לנכרי את המקומות שאין בודקין אותן, אך פעמים שיש לקטנים חמץ שלהם (כגון שקבלו שי דבר מאכל, ואף האוכל שלוקחין עמם למקום לימודם אפשר שהוא שלהם¹, וכיו"ב) והחמץ של הקטן שפיר יש לדון שאינו בטל וגם על פירורין ידיה יש לדון דלא בטלי² ונשאר בבית האב, ויל"ע אם עובר בזה בבל ימצא ומה תקנתו.

והנה בביאור הגר"א לשו"ע סי' תמ"ג סעיף ב' ס"ל דעל חמץ של ישראל אחר עובר בלא ימצא אף באינו חייב באחריותו וא"כ בנידו"ד אף שהאב אינו חייב באחריות חמצו של הקטן מ"מ כיון שהוא ברשותו הרי הוא עובר עליו.

ועתה יש לדון אם סגי במה שישכיר האב את מקום החמץ לגוי, ואע"ג דמבואר בסוגיא דפסחים ו' א' דשכירות לא קניא, מ"מ הא מבואר שם גבי פקדון של נכרי ביד ישראל דאם ייחד לו בית אינו עובר עליו מדאפקיה רחמנא בלשון לא ימצא מי שמצוי בידך, וא"כ ה"נ יש לדון בחמץ של ישראל אחר הנמצא במקום המיוחד לגוי שאין עובר בעה"ב בלא ימצא שאינו מצוי בידו.

עוד יש לדון בזה עפ"י שיטת הרמב"ן [עה"ת שמות פ"ב פ"ט, וכע"ז בחדושי ה' ב'] שכתב וז"ל: ולמדנו מן הברייתא הזו שלא הוזהרנו מן התורה אלא שלא נקיים חמץ שלנו ברשותנו, בין בביתנו בין בגבולינו, אבל אם הפקדנו אותו ביד גוי בבית שלו אין אנו עוברים עליו בבל יראה ובל ימצא. וכן הדבר, שאם לא תאמר כן, על חמץ שלו עובר בכל מקום ואפילו הפקידו ביד גוי במדינת הים, ועל של נכרי אינו עובר עליו אפילו בביתו של ישראל, ואם כן למה נאמר בבתיכם ולמה נאמר בגבולך, אין בין בתינו וגבולנו לבתי הגוים וגבוליהם הפרש, אלא שלא הוזהרנו כלל מן התורה אלא מרשותנו עכ"ל, ועולה דלעבור בבל יראה בעיני תרתי הן בעלות ישראל והן ברשות ישראל.

ומבואר בחי' רבינו דוד פסחים ד' א' דישראל המשכיר בית לחברו ונשאר שם חמצו של המשכיר אין אחד מהם מחוייב מן התורה לבערו זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו רשותו ואע"ג דשכירות לא קניא שאני הכא דאפקיה רחמנא וכו' ומאחר שהחמץ ברשותו של שוכר אין המשכיר עובר ואע"פ שהוא שלו יעו"ש, ומעתה י"ל דאף לשיטת הגר"א יהני וכדברי רבינו דוד דכמו דבמושכר לישראל אין עובר המשכיר ה"ה במושכר לגוי.

ונראה דיש לסמוך לכאורה על דברי רבינו דוד בשיטת הרמב"ן, ואמנם זה יועיל לענין הרשות שהחמץ נמצא שם, אך אם בכלי האב הנמצאים שם עדיין יש חמץ של קטן יצטרך להשכיר³ גם את הכלים עצמם.

ב) ואמנם יש לפקפק איזה תיקון יהני להשכרת המטלטלין, דהלא בקנין אגב יעו' בתוס' ב"ק י"ב א' ד"ה אנא מתניתא, דהוי מדרבנן, ועי' בהגרע"א בתשו' דהוכיח דמהני מה"ת⁴, וכן בקנין חצר ואודיתא

¹ א.ה. אפשר כונתו דלביאור הסמ"ע בחו"מ סי' ע"ר דמתנה לקטן הרי היא של האב דכיון דאינו משומר בידו הנותן יהיב אדעתיה דאב, א"כ יל"ד דזה לא שייך במאכלים בכהאי גוונא, ונראה דאף תחת לגיל הפעוטות יל"ד דיהי' שלו דדעת אחרת מקנתו.

² א.ה. כמדו' הכונה לדמות לתמרי דזיקא (ב"מ כ"ב ב') דיתמי לאו בני מחילה נינהו.

³ א.ה. אפשר שנקט שכירות שלא למכור כלי סעודה לנכרי שלא יצטרך לטבולן, ואף בשאר כלים אפשר דעדיף שכירות דטפי סמכה דעתיה.

⁴ כמדומה כונתו לדברי הגרע"א בקמא סי' רכ"ב דהוכיח שאגב מהני לדאור' וממנ"פ או דהוה קנין מדאור' או דקנין דרבנן מהני לדאור'.

ושאר קנינים איכא פקפוק אם מהני, יעוי' במ"ב סי' תמ"ח סק"ז ובביה"ל שם, ד"ה בדבר מועט.

[ובאמת יפלא על הקצוה"ח שכשדן לענין אגב פקפק דכיון דהוה דרבנן לא מהני כלל לעכו"ם ואילו באודיתא הסכים להקל אף דהוה קנין דרבנן משום דאחר ביטול סגי בדרבנן.]

והנה אף אי נימא דבקנין דרבנן איכא כללא דהפקר ביי"ד הפקר וא"כ מהני לדאורייתא (עי' מחנ"א משיכה סי' ב') מ"מ הא אפשר דלא שקדו חכמים כלל על תקנת עכו"ם וכל קנינים דרבנן ליתנהו בעכו"ם.

ומיהו י"ל דזה דוקא בשאר קנינים שהוסיפו חכמים מדעתם לתקנת עניני מו"מ, אך בקנין סיטומתא י"ל דכיון דהמנהג הוא כן ותקנת חכמים דמהני קנין כזה לענין דינא, אפשר דלא הוציאו את העכו"ם מן הכלל,⁵ אך אכתי יש לברר אם יש איזה סיטומתא הנהוגה בשכירות מטלטלין [דאף אם שטר הוה סיטומתא אפשר דכיון דהוציאה התורה שטר מכל קנין מטלטלין יש לדון אי יהני בזה סיטומתא מכח המנהג].

ג) בעצם הנידון דבכלים המונחים ברשות הגוי איתא להחמץ דהקטן, הנה בחזו"א או"ח סי' קכ"ד לדף ו' א' כתב דכיון דכליו של לוקח ברשות מוכר קני ה"ה דעובר ע"ז בבל יראה, והדבר מוכח בסברא דכל דהוה רשותו לענין קנין שפיר מיקרי גבולך.

אך י"ל דכל הנדון דכליו קונין הוא דוקא היכא שהמקום מושאל לו, אך היכא שאין המקום מושאל לו אף שאינו גזול בידו מ"מ לא קנו ליה, וע"כ הכלים שברשות העכו"ם שרק מותנה עמו שאינו מקפיד שמונחים אצלו לע"ע, אבל אינו משאיל את המקום א"כ לא קנו לבעלים והוה כמו כליו של לוקח ברה"ר דלא קנה.

אלא דיעוי' בתוס' ב"ב פ"ה ב' שכתבו בשם ריב"א דכמו דמהני לקנות בכליו בסימטא כן קונה לה בקלתה בבית בעלה שיש לה רשות להביאה לשם דכליו של אדם קונה לו בכל מקום שיש לו רשות להניח, ומבואר בדבריו דלא כמו שנתבאר אלא דאף שאינו מושאל לו אעפ"כ הוא בכלל הנדון הנ"ל, ויעוי' בחזו"א [אהע"ז סי' קמ"ז סק"ג] שנקט כן בדברי הריב"א, וא"כ הדרינן לחששא דיעבור בבל יראה בכליו המונחים ברשות הנכרי.

ולשון הגמ' פסחים ו' א' בנכרי שנכנס לבית הישראל ובציקו בידו דמשמע דהוה אמינא שיתחייב בביעור ואף שאינו יכול לקנות כשהוא ביד הנכרי, אין ללמוד מזה דיעבור בכלי ידיה אף שאינו יכול לקנות, דיש לבאר דבידו לאו דוקא ועיקר הכוונה לבית הישראל שלא בפקדון, וכן יש לבאר בדברי הרשב"א בשו"ת ח"א קע"ז לענין עבודה זרה, (ומש"כ הרשב"א שם לא תביא אמרה תורה, היינו כיון דלא מצאנו בזה איסור בגמ' ע"כ נקט דאימעיט מה"ט).

ד) ואלא שיש לדון דהאב לגבי קטן ידיה חשוב כאפוטרופוס, ואפוטרופוס הרי צריך למכור את החמץ ולבטלו כמבואר באחרונים, וא"כ ימכור האב ויבטל להדיא גם את כל חמצי הקטנים ואת"ש הכל, ואמנם יעוי' בדבריהם שהוא מדין חינוך וא"כ אכתי כשלא הגיע לחינוך לא יהני.

גם צ"ע דאם כל קטן מיקרי שיש לו אפוטרופוס היכי משכח"ל מה דכתבו קמאי דכשהגיע לעונת הפעוטות שפיר מחזיר את הלולב, דהא קטן שיש לו אפוטרופוס אינו יכול למכור כלום, ואפוטרופוסות אינה מתחלקת, שלחלק מן הדברים יהיה לו אפוטרופוס ולחלק פועל בכח עצמו.

ה) והנראה דהעצה היעוצה בזה להפקיר את כליו⁶, והיינו עפ"י מה שכתב בשו"ע סי' רמ"ו ס"ג לענין שביתת בהמתו שאם השאיל בהמתו או השכירה לאינו יהודי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת, והכא נמי שפיר יהני להפקיר את כליו ושוב לא

⁵ א.ה. ולפי"ז אפשר דאף באודיתא נימא דמהני דענינו שהקנין ראוי מצד עצמו ול"ד לקנינים שנתקנו לתקנת השוק.

⁶ א.ה. אפשר שאם יש חשש חמץ של קטן גם בכלי סעודה יפקיר אותם רק על תנאי דאינו קונה בחצר ואז ממנ"פ שפי"ד דאם קונה הגוי בחצר כבר הושכרו לו הכלים עצמם (כמפורש בשטר מכירת חמץ), ואם אינו קונה גם לא יקנה את הכלים שהפקיר.

איכפ"ל בחמץ שבתוכם, ואף שדעתו עליהם מ"מ השתא לאו ידיה הן, וקאי ברשות העכו"ם, וכדמבואר שם בשו"ע דאף שכוונתו רק להפקיע מעליו את איסור שבת ואין שום אדם יכול לזכות בה שפי"ד ויעו"ש במ"ב סק"י"ח ובשעה"צ.

והנה הטור שם הביא את דברי הר"פ דיפרש בשעת הפקר שאינו מפקירה אלא ביום השבת או כל זמן שעושה בה מלאכה ביום השבת כדי שלא יזכה בה אחר, ואע"פ שאינו מפקירה לגמרי הוי הפקר דאפי' בסתם נמי דעתו לזה שהרי אינו מפקירה אלא להפקיע איסור שביתת בהמתו.

והגרע"א בתשו' קמ"ה פ"י בזה דהוה כמו תנאי דאם יזכה אחר בתוך הזמן יהיה הפקר ואם לא יזכה אחר לא יהיה הפקר כלל, ותמה בזה דא"כ איך מהני הפקר ליום השבת הא באם לא יזכה בו אחר בטל ההפקר למפרע ועבר על שביתת בהמתו, ורק אם נימא דמהני הפקר לזמן שפי"ד.

ובחזו"א אהע"ז סי' ע"ד סק"י"ח כתב די"ל דהתנאי הוא להיפך שאם יזכה בה אחר אחר השבת יתבטל ההפקר וממילא לא יוכל לזכות בה אחר שהרי יתבטל ההפקר ושוב מהני ההפקר, ויל"ע בסוגיא דנדרים מ"ד א' אם אפשר ליישבה עפי"ד החזו"א.

ודעת המג"א שם דהטור דכתב שמפקירה רק כדי להפקיע איסור שבת ס"ל דאפילו בשבת אין אדם יכול לזכות בו, וזהו קולא יותר מדברי הר"פ, והב"י שפי' דבשבת עצמה יכול לזכות בה אחר היינו לדעת הר"פ, וצ"ע.

ואף שכ"ז צריך לימוד עכ"פ איך שלא יהיה בנידון דידן יכול האב להפקיר את הכלים כמו התם וכמו דמהני לענין שביתת בהמתו דאורייתא ה"נ לענין בל יראה ואין מקום לחלק דלענין חמץ בעי הפקר דאלים טפי.

ואכן עיצה זו מהניא רק לכלים של האב אבל לכלים שהם נכסי מלוג של האשה שיש לו בהם קנין פירות אפשר⁷ שאין יכול להפקיר את קנין הפירות.⁸

אך יש לבעל להקנות את הקנין פירות ע"י סודר לאשתו,⁹ [דהיינו שיתן לה סודר במתנה גמורה ויהי' לה סודר לקנות בו את הקנין פירות ידיה],¹⁰ ואח"כ תפקיר היא את הכלים (והוא כמו שנתבאר דאין שיהיה הפירוש בהפקר דבהמתו הכ"נ יהי' לכאן).

ונראה דמהני אף אם תפקיר בפני אחד דתו יצאנו מאיסור דאורי' (וכדמבואר בפוסקים שם לענין שביתת בהמתו) ואף דאכתי איכא איסורא דרבנן הא כלפי זה יש לצרף דדברי הגר"א שעובר על חמצו של ישראל אחר אינם מוסכמים, וכן שמהני מדרבנן הקנינים הנעשים שם.

ולכאוי' אותו שתפקיר בפניו יוכל להיות גם בעלה, דאף שלהתיר לה נדרים אינו יכול דאשתו כגופו, מ"מ הכא שיכול לזכות בהפקירה שפיר מהני.¹¹

⁷ א.ה. יעו"י באחרונים בענין בעל שהפקיר קנין פירות אם זכתה בו האשה, ולכאוי' צ"ע דיחזור ויהי' שלו, ויעו"י במחנה אפריים ה' משיכה סי' ט' דכמו שאמרו כתובות פ' ב' שאינו יכול למכור בנכסי מלוג שאין בזה רווחא דביתא הוא הדין דאין יכול להפקיר, ולכאוי' יל"ע אם יהי' כשהאשה מסכמת, (ושמא אין לבעל עם הפקר כלום).

⁸ יעו"י במהרי"ט כתובות לענין שעבוד וכדבריו מפורש כמעט בגמרא, (א.ה. יעו"י בזה באורך בספר יסודות בחושן משפט מתלמידו הגר"מ ריסנר שליט"א ח"ג סי' י"א עמו' רה).

⁹ א.ה. וכמו כל מתנה שיכול ליתן לה שלא יהי' לו קנין פירות.

¹⁰ עדיין יל"ע אם להרא"ש בכתובות דלא מהני סילוק בנשואה ע"י קנין, דמ"מ במתנה שפיר יהי'.

¹¹ א.ה. אפשר שראוי לעשות כל זה אחר המכירה לנכרי בפועל דו"ק.

כמה עובדות מהגאון זללה"ה בהלכות הפסח שנשמעו אחר מיטתו

הוה עובדא בליל שביעי של פסח נזכר שיש לו בבידס אצל הגוי בוטנים שאינם מתוקנים [שהיו שמורים למעשר מטבל ודאי לפטור חששות של חיוב ופטור בבוטנים מבית אריזה], והרי אם יעבור הרגל בלא לעשרם יש בזה ביטול מצוה של ביעור מעשרות, והיה פחדו גדול מאוד ובזריזות לן בזה בעומקה של הלכה בליל ז' של פסח וכשהגעתי אחר תפילת ותיקין והוא עדין הוגה בתורה כאריה וככפיר שלח אותי לחמי זקני הגר"י בויאר שליט"א, רעו הגדול שאי אפשר לתאר הכבוד והגדולה שנהגו גאונים אלו זה בזה, להרצות לפניו מערכה איך לסדר קנינים לתת את המתנות שלא הורמו ללוי וע"י שליח שאם יש בזה איסור שלא יועיל משום דאין שליח לדבר עבירה, וכו' וכו', ומוח"ז היה לו על זה השגה, וחזרתי אליו והוא הולך להתפלל ובכל כח עיונו מרחשין שפתיה סוגיות עמוקות וזכיתי לשמש לפניו כל התפלה בהבאת ספרים ש"ס ורמב"ם בכל רגע, וכך עד בין הערביים ואז שלחני עוד לגיסי הגאון ר' צבי להרצות לפניו את מסקנתו, שבגודל ענותנותו נהג כן, ואם יכשר בעיניו לפעול כמה פעולות בזה ואכן סמוך לשקיעת החמה הלכתי אל ר' יצחק כהן ז"ל בהדרכה מפורטת למהלך עמוק איך לסדר הענין שיהיו המתנות שלא הורמו קנויים לו, וכל זאת אחר שכמה ת"ח ששמעו השאלה אמרו שאונס הוא ופטור מלבער ביו"ט. אשרי עין ראתה אשרי אוזן ששמעה, וחכמת עומק הדין ואהבת התורה והזריזות בקיום מצוותיה מאין תמצא.

הוה עובדא בערב פסח שהיה לו שקית אשפה שהיה בה פירורים ושיירי פסולת לחה, וכמה היה טרוד איך יתפטר מזה שאין יכול להשליכו לפח של שריפת חמץ שהרי הלחות תזיק לאחרים בשריפת חמיצם, עד שמצא בזה עצה נפלאה.

חינך כל ימי הפסח לבני ביתו לאכול כזית מצה במהירות בכדי אכילת פרס כמו בלילה הראשון שהרי בלא זה לא יוכלו לברך ברכת המזון, וב' כזיתים בכדי אכילת פרס כל אחד בשביל ברכת נטילת ידים.

עובדא הוי שראה בדרך הילכו בחולו של מועד, באחד הבתים עומד אדם וצובע את הבית, וכאב לו איך הוא מבזה את המועדות ואיך צובע בית בחול המועד, הלך בבית הכנסת להגר"י בויאר שליט"א ובקשו לבוא לסדר הענין בדרך טובה, נכנסו לאותו הבית ושאלו את הצבעי למה את העושה מלאכה במועד, אמר הצבעי, אין לי מה לאכול, ואם אין לו מה יאכל מותר לעשות מלאכה, אבל בכל זאת כאב לו החילול השם שבדבר שיראו אדם צובע את ביתו במועד ומי יודע שיש לו היתר כי אין לו מה לאכול, עמד ונתן לו כסף שיהי' לו לצרכי החג ולא יצטרך לעבוד ויתחלל כבוד המועד וכבוד שמים.